

Znehodnocovanie finančných nástrojov vo forme úverových pohľadávok

Devaluation of financial instruments in form of credit claims

Mária SCHWARZOVÁ

Abstrakt

Komerčné banky v SR a aj v Európskej únii podliehajú povinnosti dodržiavať jednotlivé medzinárodné pravidlá stanovené Európskou centrálnou bankou, Londýnskou Radou pre medzinárodné účtovné štandardy a Bazilejským výborom pre bankový dohľad. Medzi významné medzinárodné štandardy patrí IAS 39 - Finančné nástroje: účtovanie a oceňovanie, ktorý sa zameriava na klasifikáciu, oceňovanie a rozdeľovanie finančných nástrojov do portfólií v priebehu účtovného obdobia. Významným prvkom je požiadavka oceňovania finančných nástrojov reálnou hodnotou a zohľadňovanie a vykazovanie rizík pri prezentácii finančnej situácie.

Cieľom príspevku je poukázať na princípy posudzovania rizík finančných nástrojov vo forme úverových pohľadávok v zmysle požiadaviek Medzinárodných štandardov finančného vykazovania IFRS.

Kľúčové slová:

IFRS, kreditné riziko, úverové pohľadávky, reálna hodnota

Abstract

Commercial banks in Slovak republic and in European union are subject to obligation of respecting different international rules set by the European Central Bank, London Council for International Accounting Standards and the Basel Committee on Bank Supervision. The major international standards include: IAS 39 Financial instruments: recognition and measurement that is focused on classification, valuation and distribution of financial instruments into portfolios during the accounting period. An important element is the requirement for valuation of financial instruments by using real value, consideration and reporting the risks at the presentation of financial situation.

The aim of this paper is to highlight the principles of financial instruments risks assessment in form of credit claims under the requirements of International Financial Reporting Standards.

Key words

IFRS, credit risk, credit claims, real value, asset provision

JEL Classification: G21, E44, E47.

Úvod

Finančné nástroje vo forme úverových pohľadávok patria medzi základné produkty bánk SR a Európskej únie, čo vyplýva z tradičného vývoja bankovníctva. Vzhľadom na to, že v súčasnosti väčšina komerčných bánk SR má materskú spoločnosť v zahraničí a vplyvom globalizácie komerčné banky v rámci Európskej únie podliehajú pri poskytovaní úverov nielen špecifickým rizikám, ale aj globálnym rizikám vyplývajúcich z celkovej finančnej situácie v Európskej únii.

1. Špecifiká finančných nástrojov vo forme úverových pohľadávok

Finančné nástroje vo forme úverových pohľadávok sú finančné aktíva bánk, ktoré sú vystavené všetkým rizikám, avšak najmä kreditnému riziku, čo vyplýva najmä z dopredu stanovených jednotlivých podmienok návratnosti poskytnutých finančných prostriedkov ako sú splátky istiny a úrokov v zmysle splátkového kalendára. Kreditným rizikom zmluvnej strany sa rozumie riziko neplnenia záväzku touto zmluvnou stranou [1]. Spravidla bývajú zabezpečené stanoveným zálohom pre účely zmierňovania kreditného rizika. Predstavujú podstatnú časť celkových aktív finančného sektora nielen slovenských bánk, ale aj bánk Európskej únie.

Finančné nástroje vo forme úverových pohľadávok sú v dobe poskytnutia úverových pohľadávok oceňované reálnou hodnotou. Reálna hodnota je cena, ktorá by sa získala za predaj aktíva alebo by bola zaplatená za prevod záväzku pri riadnej transakcii medzi účastníkmi trhu [2]. Reálna hodnota finančného majetku sa stanovuje na základe kótovaných trhových cien alebo

sa odvíja od cien finančných nástrojov obchodovaných na aktívnych trhoch. Reálna hodnota pre finančné nástroje sa stanovuje aj pomocou oceňovacích metód, ktoré zahŕňajú diskontované peňažné toky. Reálna hodnota takých finančných nástrojov, ktoré nie sú obchodované na aktívnych trhoch sa stanovuje podľa finančných nástrojov, ktoré sú podobné a ich trhovú cenu je jednoznačne stanovená trhom.

Väčšina úverových pohľadávok majú lehotu splatnú dlhšiu ako jeden rok. Jedná sa o dobu splatnosti od jedného do tridsať rokov, čo má podstatný vplyv na oceňovanie týchto pohľadávok počas celej doby ich trvania. Vzhľadom na to, že ich hodnota sa vyvíja v čase, je nevyhnutné tieto pohľadávky preceňovať aj inou hodnotou ako reálnou hodnotou. Vychádzajúc z tejto požiadavky tieto finančné nástroje vo forme úverových pohľadávok sú vykazované v amortizovanej hodnote v zmysle požiadaviek medzinárodných účtovných štandardov [3].

Úrokové výnosy z týchto pohľadávok sa vykazujú vo výkaze ziskov a strát použitím metódy efektívnej úrokovej miery. Efektívna úroková miera je sadzba, ktorá presne diskontuje odhadovanú výšku budúcich peňažných tokov počas predpokladanej ekonomickej životnosti finančného nástroja. Je stanovená pri prvotnom vykázaní finančného majetku. Efektívna úroková miera zahŕňa všetky prijaté poplatky, ktoré boli zaplatené, transakčné náklady alebo prémie. Transakčné náklady predstavujú prírastkové náklady, ktoré sa dajú priamo priradiť danému finančnému nástroju. Poplatky a priamo súvisiace náklady týkajúce sa finančného nástroja vo forme úverových pohľadávok sa amortizujú počas celej doby trvania úverového vzťahu, čiže sa rozpočítajú na celú dobu jeho trvania až po splatnosť.

Všetky úverové pohľadávky sa vykazujú v bilancii banky v momente poskytnutia finančných prostriedkov klientovi. Zreálnenie hodnoty pohľadávok ekvivalentne k miere rizika a znehodnotenia si vyžaduje tvorbu opravných položiek, ktoré vyjadrujú výšku tohto znehodnotenia. Opravné položky sa účtujú ako náklad a znižujú zisk banky. Pohľadávka je označovaná ako zlyhaná ak je dlžník v omeškaní so splácaním viac ako 90 dní alebo jej znehodnotenie bolo identifikované na viac ako 50%.

Celkový objem úverových pohľadávok vykázaných v aktívach bilancie je znížený o vytvorené opravné položky vyplývajúce z ich znehodnotenia. Opravné položky predstavujú mínusovú položku aktív v bilancii banky. Banka priebežne vyhodnocuje či existuje objektívny dôkaz zníženia hodnoty finančného nástroja alebo finančného majetku. Finančný nástroj vykazuje

znaky zníženia hodnoty, ak existuje objektívny dôkaz , čiže nastala stratová udalosť a táto strata má dopad na budúci peňažný tok z majetku alebo na hospodársky výsledok banky, ktorý je možné spoľahlivo odhadnúť. Stratou sa rozumie strata po zohľadnení časovej hodnoty peňazí a nákladov spojených s vymáhaním pohľadávky [1].

V každej komerčnej banke je vypracovaný systém riadenia kreditného rizika zmluvnej strany, ktorý je vhodný pre banku svojou koncepciou. Vhodná koncepcia riadenia kreditného rizika zmluvnej strany zahŕňa identifikáciu, meranie, riadenie, schvaľovanie a podávanie interných správ v súvislosti s týmto rizikom [4] .

Stratégia riadenia kreditného rizika zahŕňa :

- a) hlavný cieľ a čiastkové ciele riadenia kreditného rizika,
- b) vyhodnotenie miery kreditného rizika ,
- c) akceptovateľnú mieru rizika koncentrácie voči jednému klientovi,
- d) akceptovateľnú mieru rizika koncentrácie voči prepojenej skupine klientov,
- e) akceptovateľnú mieru rizika koncentrácie voči hospodárskym odvetviam, zemepisným oblastiam a štátom,
- f) druhy obchodov a činností, ktoré sú vystavené kreditnému riziku,
- g) ciele banky v oblasti poskytovania úverov,
- h) metódy pre meranie, sledovanie a zmiernovanie kreditného rizika,
- i) typy limitov, ktoré bude banka používať pre riadenie kreditného rizika a zásady pre výber a určenie ďalších limitov,
- j) rozdelenie zodpovedností pri riadení kreditného rizika .

Všetky tieto postupy sa neustále posudzujú a vyhodnocujú a následne menia vplyvom zmien finančnej situácie dlžníkov.

2. Prístupy merania znehodnocovania finančných nástrojov

Vyhodnocovanie zníženia hodnoty úverových pohľadávok v rámci kreditného rizika sa uskutočňuje podľa stanovených metód [5] .

Kreditné riziko pre finančné nástroje vo forme úverových pohľadávok sa vypočítava na základe :

- 1) štandardizovaného prístupu merania kreditného rizika,
- 2) pokročilého prístupu merania kreditného rizika.

Štandardizovaný prístup sa využíva ako jednoduchší spôsob merania rizikovo vážených aktív – finančných nástrojov vo forme úverových pohľadávok. Je založený na regulátorom stanovených rizikových váhach a váhach ktoré udávajú ratingové agentúry. Regulátor stanoví, ktoré ratingové agentúry odporúča.

Na účely výpočtu hodnoty kreditného rizika štandardizovaným prístupom sa úverovým pohľadávkam banky priradujú jednotlivé rizikové váhy. Jednotlivé úverové pohľadávky podľa uznanej ratingovej agentúry sú rozdelené do jednotlivých tried a týmto triedam sú stanovené jednotlivé rizikové váhy.

Triedy úverových pohľadávok :

1. pohľadávky alebo podmienené pohľadávky voči štátom alebo centrálnym bankám,
2. pohľadávky alebo podmienené pohľadávky voči vyšším územným celkom alebo obciam,
3. pohľadávky alebo podmienené pohľadávky voči iným orgánom verejnej moci a právnickým osobám, okrem podnikateľov,
4. pohľadávky alebo podmienené pohľadávky voči multilaterálnym rozvojovým bankám,
5. pohľadávky alebo podmienené pohľadávky voči medzinárodným organizáciám,
6. dlhodobé pohľadávky alebo podmienené dlhodobé pohľadávky voči inštitúciám,
7. dlhodobé pohľadávky alebo podmienené dlhodobé pohľadávky voči právnickým osobám podnikateľom,
8. krátkodobé pohľadávky voči inštitúciám a právnickým osobám podnikateľom,
9. pohľadávky vzniknuté v rámci kolektívneho investovania [7].

V jednotlivých triedach je množina úverových pohľadávok, ktoré majú spoločné znaky a pridelené sú im stanovené rizikové váhy na základe ktorých sa vypočíta výška znehodnotenia pohľadávok.

Pokročilý prístup merania kreditného rizika je spravidla založený na interných ratingoch (skóringových modeloch) banky. Tento prístup využíva matematické a štatistické postupy. Požiadavkou pokročilého prístupu merania kreditného rizika - IRB (Internal rating based approach) je, že každá úverová pohľadávka má pridelený určitý rating a zároveň tá istá pohľadávka má pridelený vypočítaný parameter PD, LGD, CF A EAD, ktorý sa vypočíta pomocou štatistických metód.

1. PD – Pravdepodobnosť defaultu (zlyhania) – odhadovaná pravdepodobnosť, že sa klient v časovom horizonte nasledujúcich 12 mesiacov dostane do defaultu,
2. LGD – Loss Given Default – vyjadruje pomer realizovaných strát a úverov v čase defaultu, čiže koľko sa naozaj stratí z úveru,
3. CF – Konverzný faktor – percentuálny odhad, koľko z nečerpanej časti úveru klient dočerpá do času defaultu
4. EAD – Exposure at Default – odhad objemu prostriedkov, ktoré bude klient dlžný banke v čase defaultu.

Súčasťou systému riadenia kreditného rizika zmluvnej strany banky sú interné kreditné a obchodné limity. Kreditné a obchodné limity majú byť zohľadnené vo vlastnom modeli merania rizika banky. Kreditní manažéri, obchodníci a vedenie banky majú byť oboznámení so vzťahmi medzi uvedenými limitmi a modelom merania rizika.

3. Postupy pri tvorbe opravných položiek na znehodnotenú pohľadávku

Banky svoje úverové pohľadávky triedia podľa objemu poskytnutia finančných prostriedkov na individuálne významné pohľadávky a portfóliové [3]. Jednotlivé úvery sa členia podľa spoločných znakov do portfólií s podobnými rizikovými charakteristikami. Viac portfólií môže tvoriť triedu, ktorá celá má rovnakú rizikovú váhu. Banka na portfóliovom základe posudzuje úvery, ktoré boli poskytnuté malým a stredným podnikateľským subjektom, pri ktorých je pravdepodobnosť znehodnotenia pomerne rovnaká. Vychádzajúc z tejto metodológie pri individuálne významných pohľadávkach sa v prípade ich znehodnotenia tvoria individuálne opravné položky. Individuálne opravné položky sa vytvoria na základe analýzy, ak existuje objektívny dôkaz stratovej udalosti, ktorá nastala po prvotnom vykázaní finančného nástroja. Táto analýza je založená na odhade očakávaných peňažných tokov, ktorý zahŕňa odhadované výpadky úverových splátok, ako aj výnos z realizácie zabezpečenia.

Vytvorená opravná položka predstavuje rozdiel medzi hrubou účtovnou hodnotou pohľadávky a čistou súčasnou hodnotou odhadovaných peňažných tokov, v rámci celej životnosti, pričom je diskontovaná pôvodnou efektívnou úrokovou mierou. Finančné nástroje - ako napríklad pohľadávky voči finančným inštitúciám, vládnomu sektoru a veľkým firemným klientom sú individuálne významné, takže banka k týmto pohľadávkam pri analýze ich rizík pristupuje jednotlivo.

Na jednotlivé portfóliá banka vytvára portfóliové opravné položky, ktoré slúžia na krytie strát, ktoré zatiaľ neboli identifikované, avšak na základe štatistických poznatkov z minulosti je zrejmé, že k dátumu zostavenia finančných výkazov budú tieto pohľadávky vykazovať reálne znehodnotenie. Pri tvorbe portfóliových opravných položiek sa zohľadňujú rôzne faktory, napr. zhoršenie rizika krajiny, priemyslu, technologická zastaranosť, rating klienta, zmena peňažných tokov, ako aj identifikované štrukturálne slabé miesta. Zmena ktoréhokoľvek z týchto parametrov má za následok zmenu tvorby opravných položiek. Vznikajúce budúce udalosti a ich vplyv na klienta sa nedajú určiť s úplnou istotou.

Opravné položky sa zrušia do výnosov, ak pri opätovnom prehodnotení rizík bolo zistené, že reálna strata je nižšia. Banky pri tvorbe opravných položiek vypracovávajú odhady znehodnotenia, ktoré vyžadujú podrobné vyhodnotenie jednotlivých skúmaných znakov pohľadávok. Avšak ak nastanú nové okolnosti, skutočné výsledky sa môžu líšiť od tých, ktoré boli odhadované a opravné položky sa opätovne dotvoria na ťarchu nákladov. Významným faktorom ovplyvňujúcim a zmenu tvorby opravných položiek je zmena podnikateľského prostredia.

V rámci posudzovania rizík v každej banke by mal má byť zavedený pravidelný a prísny program stresového testovania. Analýzy kreditného rizika zmluvných strán sú založené na každodenných výstupoch vlastného modelu merania rizika banky. Výsledky tohto stresového testovania sa priebežne vyhodnocujú a predkladajú vedeniu banky.

4. Vykazovanie finančných nástrojov v bilancii banky a vo výkaze ziskov a strát

Vykazovanie finančných nástrojov vo forme úverových pohľadávok je uskutočňované v zmysle požiadaviek medzinárodných štandardov finančného vykazovania, ktorý stanovuje Londýnska

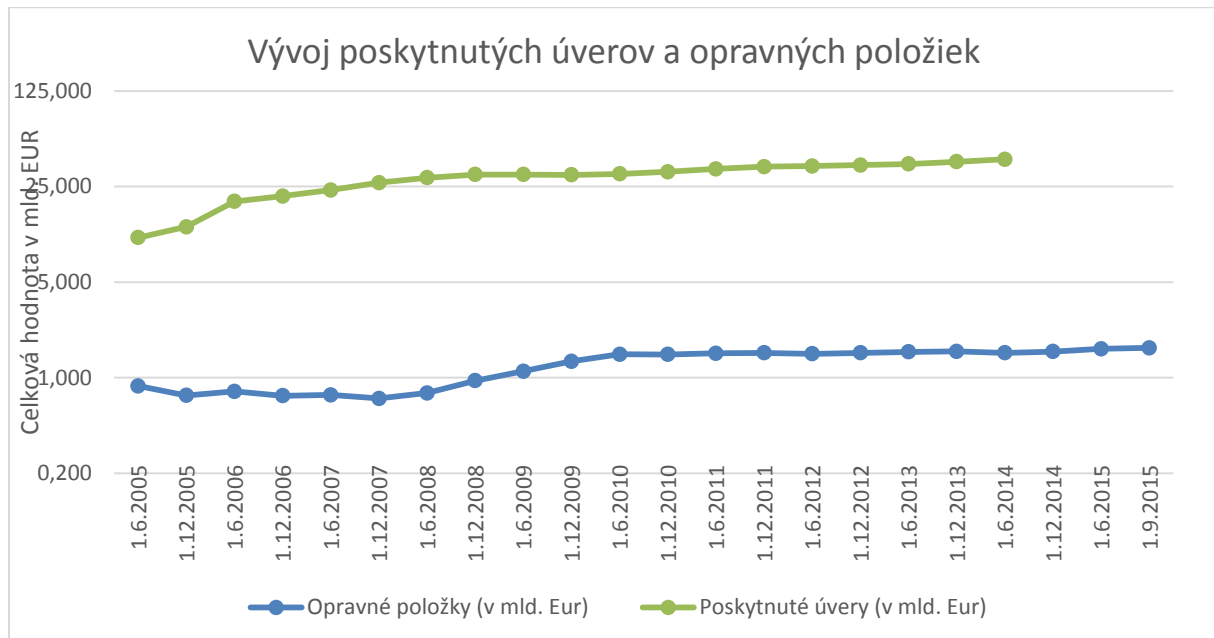
rada. V nasledujúcej schéme je znázornený poskytnutý úver klientovi na jeho bežný účet v reálnej hodnote. Pohľadávka z úveru je vykázaná v aktívach banky. Prijatie finančných prostriedkov na bežný účet klienta je vykázaný v pasívach banky. Následne banka od začiatku denne časovo rozlišuje výnosové úroky a jednorazové poplatky, ktoré vyrubila klientovi. Ak je úver zaradený z časového hľadiska do lehoty splatnosti dlhšej ako jeden rok oceňuje sa v amortizovanej hodnote. V prípade znehodnotenia tejto pohľadávky, banka je povinná vytvárať opravné položky podľa vopred stanovenej metodiky. Opravné položky sú tvorené na individuálnom alebo portfóliovom základe. Vytvorené opravné položky znižujú celkovú amortizovanú hodnotu. Ich výška sa prejavuje v nákladoch banky a ponizuje hospodársky výsledok. Ak dôjde k zmene (zníženiu potreby tvorby opravnej položky) zruší sa jej časť alebo celá do výnosov banky.

Schéma č. 1 : Vykázanie poskytnutého úveru bankou v bilancii a vo výkaze ziskov a strát

Bilancia komerčnej banky		Výkaz ziskov a strát	
aktíva	pasíva	náklady	výnosy
finančný nástroj vo forme poskytnutého úveru - prvotne oceňovaný reálnou hodnotou, následne amortizovanou hodnotou <i>časové rozlíšenie (akumulácia) úrokov a poplatkov z finančného nástroja</i> mínus vytvorené individuálne a portfóliové opravné položky	príjem finančných prostriedkov na bežný účet klienta priebežný hospodársky výsledok bežného obdobia	<i>náklady na tvorbu individuálnych alebo portfóliových opravných položiek k finančným nástrojom</i>	<i>výnosy z časového rozlíšenia (akumulácie) úrokov a poplatkov z finančného nástroja</i> <i>výnosy zo zrušenia individuálnych alebo portfóliových opravných položiek k finančným nástrojom</i>

Zdroj: vlastné spracovanie v zmysle požiadaviek IAS 39

Vývoj tvorby opravných položiek a celkový objem úverov od roku 2005 je znázornený v nasledujúcom grafe:

Záver

Princípy a metodológia posudzovania znehodnotenia finančných nástrojov predpokladá správne monitorovať, identifikovať a analyzovať existujúce riziká a stanoviť príslušné rizikové limity. Tieto princípy spolu s metodológiou na riadenie rizika sa posudzujú na pravidelnej báze, aby v trhových podmienkach odrážali zmeny v ponúkaných produktoch a služieb.

Banky stanovujú výšku opravných položiek v súlade s požiadavkami Bazilejského výboru pre bankový dohľad, podľa medzinárodných štandardov finančného vykazovania a medzinárodných účtovných štandardov.

Finančné nástroje (pohľadávky voči klientovi alebo vo forme poskytnutého úveru) sa v bilancii a vo výkaze ziskov a strát vykazujú odo dňa ich vzniku. Finančné nástroje prinášajú so sebou najmä úverové riziko, ktoré je najvýznamnejším bankovým rizikom a jeho riadenie má

rozhodujúci vplyv na hospodársky výsledok. Je definované ako riziko, pri ktorom druhá strana vo finančnej operácii nebude postupovať v zmysle zmluvných podmienok a tým spôsobuje banke straty. Úverové riziko banky vyplýva najmä zo znehodnotenia pohľadávky vyplývajúcej z platobnej neschopnosti, pričom trvá po celú dobu úverového vzťahu.

Literatúra:

- [1] Opatrenie NBS č. 4/2007 o vlastných zdrojoch financovania bánk z 13. marca 2007a požiadavkách na vlastné zdroje financovania bánk a o vlastných zdrojoch financovania obchodníkov s cennými papiermi a požiadavkách na vlastné zdroje financovania obchodníkov s cennými papiermi ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných opatrením NBS č. 10/2007, v znení neskorších predpisov.
- [2] Medzinárodný štandard finančného vykazovania IFRS 13 – Reálna hodnota
- [3] Medzinárodný účtovný štandard IAS 39 – Finančné nástroje – účtovanie a oceňovanie
- [4] Opatrenie NBS č. 13/2010 o ďalších druhoch rizík, o podrobnostiach o systéme riadenia rizík banky a pobočky zahraničnej banky a ktorým sa ustanovuje čo sa rozumie náhlou a neočakávanou zmenou úrokových mier na trhu v znení neskorších predpisov
- [5] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/49/ES zo 14. júna 2006 o kapitálovej primeranosti investičných spoločností a úverových inštitúcií (prepracované znenie) (Ú. v. EÚ L 177, 30.06.2006).
- [6] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/111/ES zo 16. septembra 2009, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice 2006/48/ES, 2006/49/ES a 2007/64/ES, pokiaľ ide o banky pridružené k ústredným inštitúciám, niektoré položky vlastných zdrojov, veľkú majetkovú angažovanosť, mechanizmy dohľadu a krízové riadenie (Ú. v. EÚ L 302, 17.11.2009). 13/2010
- [7] Limited - Standard&Poor's Ratings Services Further information disclosed in accordance with the Regulation can be found at <http://www.standardandpoors.com/ratings/european-union-regulatory-disclosures/en/eu>

Kontaktné údaje :

Ing. Mária SCHWARZOVA, PhD.
odborný asistent
Katedra bankovníctva a medzinárodných financií,
Národohospodárska fakulta,
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1

PSČ 852 35
Slovenská republika
email: maria.schwarzova@euba.sk